

Následky střetu zájmů mezi zástupcem a zastoupeným

TOMÁŠ TINTĚRA*

Consequences of a conflict of interest between the representative and the principal

Summary: *The article deals with the legal consequences of a conflict of interest between the representative and the principal. The Supreme Court of the Czech Republic, sitting as the Grand Chamber of the Civil and Commercial Division, in its judgment of 5th October 2022 (Ref. No. 31 Cdo 1640/2022), addressed the issue concerning the consequences of a conflict of interest, where the court's conclusions depart from the existing case law and the majority opinion according to the literature. The article focuses on the interpretation of Section 437 of the Civil Code in a broader context.*

Keywords: *conflict of interest; representation; Civil Code; invalidity of juridical act*

Přestože je v obecném právním povědomí známější zkoumání předpokladů a následků střetu zájmů veřejných funkcionářů v režimu zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů, a související legislativy včetně souvislosti evropského práva, neméně důležitou je i čistě soukromoprávní otázka konfliktu zájmů mezi zástupcem na straně jedné a zastoupeným na straně druhé. Základní obecná úprava zájmového střetu, ať již se jedná o zastoupení na základě smlouvy, zákona či případ opatrovnictví na základě rozhodnutí, je ustanovení § 437 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.¹ Některé případy zájmového střetu jsou potom speciálně upraveny v zákoně o obchodních korporacích č. 90/2012 Sb.,² zejména pokud jde o § 54, § 13 a § 44 an.³ Klíčové ale i pro korporátní souvislosti je zmíněné ustanovení OZ.

V následujícím článku se nebudu podrobně věnovat samotnému pojmu zájmového střetu ani předpokladům, které k existenci či hrozbě zájmového střetu vedou, či naopak okolnostem, které zájmový střet vylučují,⁴ ale zaměřím se především na nastalé dopady skutečnosti, že osoba ve střetu zájmů za

zastoupeného právně jedná. K této problematice se v říjnu 2022 vyslovil Nejvyšší soud ČR rozhodnutím velkého senátu občanskoprávního a obchodněprávního kolegia rozsudkem č.j. 31 Cdo 1640/2022-188.⁵ Klíčová otázka, proč rozhodnutí bylo postoupeno senátem č. 27 Nejvyššího soudu na velký senát kolegia, bylo posouzení otázky, jaké jsou právní následky jednání zástupce, pokud jsou jeho zájmy v rozporu se zájmy zastoupeného. Rozhodnutí Nejvyššího soudu poměrně zásadním způsobem změnilo dosavadní judikaturní náhled⁶ na tuto problematiku a rovněž se odchýlilo od panujícího výkladu nauky k této otázce.⁷ A to tak, že zastoupený není jednáním zástupce jednajícím v konfliktu zájmů od počátku vůbec vázán, pokud třetí osoba nebyla v dobré víře ohledně neexistence zájmového sporu. Zastoupený má však možnost jednání dodatečně schválit. Rozeberu tedy možné následky jednání v zájmovém střetu v širších souvislostech a při tom budu reflektovat i odůvodnění prezentované Nejvyšším soudem v aktuálním rozhodnutí.

* Autor působí na katedře soukromého práva a civilního procesu PF UP. E-mail: tomas.tintera@upol.cz.

¹ Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění, dále jen „občanský zákoník“ nebo „OZ“.

² Dále jen „ZOK“.

³ I když byla daná ustanovení s účinností od 1. 1. 2021 změněna, na problematiku zájmového střetu novelizace znění neměla praktický vliv.

⁴ K tomu např. TINTĚRA, T. In: Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha 2019, str. 472–474.

⁵ Rozsudek NS ze dne 5. 10. 2022, sp. zn. 31 Cdo 1640/2022, dále také jen jako „rozsudek“.

⁶ Dosavadní náhled judikatury na tuto otázku je vyjádřen v usnesení NS ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 20 Cdo 3298/2018, kde daný senát NS tehdy vyšel z právního názoru, že rozpor mezi zájmy zástupce a zájmy zastoupeného umožňuje zmocniteli namítat relativní neplatnost právního jednání zmocněnce.

⁷ Ve vztahu ke smluvnímu zastoupení je následkem jednání v zájmovém střetu relativní neplatnost podle například BRIM, L. In: Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I* (§ 303–654). *Komentář*. 2. vydání. Praha 2022, § 437, marg. č. 14; HAVEL, B. Konflikt zájmů při správě obchodních korporací (vztah § 437 odst. 2 ObčZ a § 54 a násl. ZOK). *Právní rozhledy*, 2015, č. 8, str. 274; MELZER, F. In: Melzer, F., Tégl, P. a kol. *Občanský zákoník III* (§ 419–654). *Komentář*. 1. vydání. Praha 2014, § 437 marg. č. 14; SVOBODA, K. In: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník I* (§ 1–654). *Komentář*. 2. vydání. Praha 2020, § 437, str. 966; TINTĚRA, T. In: Petrov, J., Výtisk, M., Beran V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha 2019, § 437, marg. č. 8.

Právní úprava zájmového střetu při zastoupení

Ustanovení § 437 OZ v odstavci 1 znějící „zastoupit jiného nemůže ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, ledaže při smluvním zastoupení zastoupený o takovém rozporu věděl nebo musel vědět“, je základní hmotněprávní úpravou střetu zájmů. Je systematicky začleněno v obecných ustanoveních týkající se zastoupení. Díky tomuto systematickému zařazení nevznikají pochybnosti ohledně použití uvedené normy na zastoupení, které se odlišují co do právního důvodu svého vzniku. Pravidlo tedy dopadá nejen na zastoupení smluvní, ale i zastoupení vzniklé ze zákona. Použitelnost pravidla není vyloučena ani v případech zastoupení vzniklého rozhodnutím soudu (opatrovnictví), včetně případů procesního opatrovnictví.⁸ Dopadá také na případy zastoupení *sui generis*, které nelze bez dalšího jednoznačně přiřadit do žádné ze základních kategorií, typicky zastoupení právnické osoby členem jejího statutárního orgánu.⁹ Ačkoliv tedy ZOK má zvláštní pravidla pro posouzení zájmového střetu, nejde-li o dodržení specifických mechanismů v ZOK, jak možný či reálně existující zájmový střet řešit v korporátních souvislostech, typicky jde o informační povinnost o možném střetu zájmů, dopadá i na situace jednání člena statutárního orgánu za obchodní korporaci pravidlo § 437 OZ.¹⁰ Vedle toho je třeba vzít v úvahu další početnou kategorii právnických osob, které nejsou současně obchodními korporacemi, které otázku zájmového střetu ve svých zvláštních úpravách zpravidla neobsahují a na něž obecná úprava zastoupení bude rovněž dopadat.

Použití pravidla pro smluvní zastoupení na zastoupení *sui generis*?

Zákaz zastupovat jiného v případě existujícího střetu zájmů ale neplatí, pokud v případech smluvního zastoupení zastoupená osoba o tomto zájmovém střetu věděla nebo vědět měla. Pro zákonné zastoupení a opatrovnictví je vědomost či nevědomost zastoupeného bez významu.¹¹ Ustanovení slouží

především k ochraně zájmů zastoupeného, a pokud tento zmocní někoho, u něhož mohl zájmový střet předpokládat, není důvod mu v tomto směru poskytovat ochranu. Uvedené je jasné již ze samotného jazykového vyjádření obsaženého v § 437 odst. 1 OZ.

Nejednoznačný pohled však byl na rozsah použití uvedeného § 437 OZ na členy orgánů obchodních korporací, konkrétně tedy pravidlo o vyloučení konfliktu uvedené v odst. 1, které se vztahuje, dle dikce zákona, jen na „smluvní zastoupení“, když zastoupení členem orgánu právnické osoby je zastoupením dle převažujícího, a podle mého soudu zcela správného, pohledu nauky i judikatury zastoupením *sui generis*, nikoliv čistě zastoupením smluvním. Protože ač § 437 OZ je obecným pravidlem pro jakékoliv zastoupení, obsahuje zvláštní pravidlo vztažené jen pro smluvní zastoupení. Otázka, zda na zastoupení členem statutárního orgánu budeme aplikovat § 437 včetně modifikujícího pravidla pro smluvní zastoupení nebo bez něj, má dalekosáhlejší dopady, než to na první pohled vypadá. Tento zdánlivý detail totiž otevírá širší otázku možné aplikace zvláštních ustanovení o zastoupení smluvním také na *sui generis* zastoupení členem statutárního orgánu, tedy pravidla obsažená v ustanoveních § 441 a násl. OZ.

Část literatury aplikaci ustanovení o smluvním zastoupení vylučuje.¹² Podobně v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. 27 Cdo 4593/2017, je jasné deklarováno, že „zastoupení právnické osoby členem statutárního orgánu je zastoupením svého druhu (*sui generis*), na něž nedopadá ani úprava smluvního zastoupení (§ 441 až 456 o. z.), ani úprava zastoupení zákonného (§ 457 až 488 o. z.).“¹³ Odlišně potom Filip Melzer u zastoupení členem statutárního orgánu, aniž by se ale vyjadřoval konkrétně k tomuto pravidlu, při mezerovitosti vlastní úpravy dovozuje obecně použití ustanovení o zastoupení smluvním.¹⁴

Otázkou tedy je, zda na případy zastoupení členem voleného orgánu dané právnické osoby se také bude vztahovat text za čárkou prvního odstavce § 437 odst. 1 OZ „ledaže při smluvním zastoupení“. Pokud bychom vyšli ze závěru obsaženého ve výše citované judikatuře, pak by bylo logické uzavřít, že se na

⁸ Srov. např. I. ÚS 1244/15 na dané pravidlo odkazuje i v případech procesního opatrovnictví.

⁹ Rozsudek NS ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. 27 Cdo 4593/2017, uveřejněný pod číslem 37/2020 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

¹⁰ Vyjádřeno například v usnesení NS ze dne 8. 12. 2015, sp. zn. 29 Cdo 4384/2015, uveřejněné pod číslem 102/2016 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

¹¹ TINTĚRA, T. In: Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha 2019, str. 473, WENZLOVÁ, M. In: Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha 2019, str. 512.

¹² ČECH, P., ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní)*. 1. vyd. Praha 2016, str. 23.

¹³ Rozsudek NS ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. 27 Cdo 4593/2017, uveřejněný pod číslem 37/2020 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

¹⁴ MELZER, F. In: Melzer, F., Tégl, P. a kol. *Občanský zákoník III (§ 419–654). Komentář*. 1. vydání. Praha 2014, § 436 marg. č. 38.

případy zastoupení právnické osoby členem statutárního orgánu vztahovat ani toto pravidlo nebude, protože aplikace ustanovení o smluvním zastoupení se nepoužije. Přestože toto pravidlo není obsaženo v úpravě smluvního zastoupení v § 441 až 456 OZ, zřetelně se svojí dikcí „ledaže při smluvním zastoupení...“ právě na smluvní, a nikoliv zákonné či jiné, zastoupení váže. Z uvedeného by potom plynul důsledek, že pokud je použití pravidel pro smluvní zastoupení vyloučeno, a současně se nepoužijí ani zvláštní pravidla o zájmovém střetu podle ZOK, pak i kdyby zastoupená právnická osoba o zájmovém střetu bez pochybností věděla a byla s ním srozuměna, nemohlo by to nijak zhojit nedostatek oprávnění, resp. zákonný zákaz takové osoby tuto právnickou osobu zastupovat a zastoupený vázán nebude, když do datečně jednání neschválí.

Mám však za to, že pravidlo uvedené v § 437 odst. 1 OZ pro smluvní zastoupení vychází hodnotově ze stejného základu jako zvláštní pravidla o střetu zájmů v úpravě ZOK, tedy že řádné rozkrytí možného zájmového střetu jednající osoby, za současného nepřijetí relevantních opatření ze strany k tomu příslušných orgánů, vylučuje protiprávnost při zastupování dané právnické osoby. Jestliže potom z tohoto ustanovení vyloučíme při zastoupení členem volného orgánu právnické osoby pravidlo, že zastoupení není zakázané, jestliže tato právnická osoba o něm (jinak) věděla či vědět měla, potom je výsledkem, že je prakticky znemožněno zhojit zákaz jednání osoby ve střetu zájmů jakkoliv předem, protože vázanost zastoupeného by byla možná vždy až následným schválením.

Z odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 1640/2022 ze dne 5. 10. 2022 je patrné, že se této otázce úplně nevěnuje a v rozhodujících částech odůvodnění daného rozhodnutí velkého senátu se striktně drží pouze popisu situace vědomosti, resp. dobré či zlé víry, třetí osoby, s níž je jednáno, nikoliv zastoupeného. Z odstavců č. 45 až 65 odůvodnění rozhodnutí by se skutečně mohlo snad jevit, že pokud o tomto střetu zájmů věděla či musela vědět třetí osoba, se kterou bylo jednáno, pak tuto osobu nezavazuje. A vědomost samotného zastoupeného v tomto rozhodující není, protože prakticky jen na dobrou víru či její nedostatek u třetí osoby je kladen důraz.

Domnívám se, že v rozsudku Nejvyšší soud i na tuto spornou otázku implicitně nový

náhled rovněž dává. V odst. 46 odůvodnění rozhodnutí se podává, že „výjimku upravuje citované ustanovení (§ 437 OZ, pozn. autora) pro smluvní zastoupení, a to pro případ, kdy zmocnitel o rozporu mezi jeho zájmy a zájmy zmocněnce věděl či vědět musel; (...). Rozpor v zájmech, o němž zmocnitel ví či vědět musí, neomezuje zástupčí oprávnění zmocněnce; zmocněnec je i přes tento rozpor oprávněn zmocnitele zastupovat. (...) Právě proto např. § 168 odst. 2 a 401 odst. 1 ZOK ukládají zmocněnci, aby zastoupeného společníka informoval o všech skutečnostech, které mohou zakládat střet mezi zájmy zmocněnce a zmocnitele (společníka). Na obdobném východisku je ostatně vybudována i úprava střetu mezi zájmy členů volených orgánů obchodní korporace a touto korporací.“

I když nejde o výslovné vyjádření, z kontextu podaného výkladu je zřejmé, že věta „ledaže při smluvním zastoupení...“ v § 437 odst. 1 OZ se bude podle náhledu Nejvyššího soudu v rozebíraném rozhodnutí, přinejmenším analogicky, i na případy zastoupení členem volného orgánu *sui generis* aplikovat. Jestliže ale připustíme, byť jen na základě analogie, aplikaci jednoho pravidla, výslovně se vztahujícího pouze na zastoupení smluvní, na zastoupení členem volného orgánu právnické osoby, což v daném případě Nejvyšší soud připustil, pak je třeba se ptát, zda šlo o výjimku pouze pro případ tohoto pravidla, nebo, a to dává větší smysl, zda se tím vlastně neotevírají dveře případným úvahám, zda by mohlo být vhodné a účelné případně na takové případy zastoupení *sui generis* použít ještě i nějaké jiné pravidlo ze smluvního zastoupení.

Podpůrné možnosti výkladu „může se toho zastoupený dovolat“

Při pohledu na danou normu obsaženou v druhém odstavci § 437 OZ optikou jazykového (gramatického) výkladu nelze bez dalšího činit ze slovního spojení „může se toho zastoupený dovolat“ nějaký kategorický závěr. Výchozí tezi, v judikatuře vrcholných soudů opakovaně užívanou, v této souvislosti zformuloval již před mnoha lety Ústavní soud ČR, když konstatoval, že neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace, vycházející pouze z jazykového výkladu, když jazykový výklad představuje toliko prvotní přiblížení se k aplikované právní normě, je východiskem pro objasnění a ujasnění

si jejího smyslu a účelu.¹⁵ V OZ se lze (nebo naopak nelze) „dovolat“ neplatnosti, neúčinnosti, dobré víry, smlouvy, doložky ve smlouvě, výhodnějšího ujednání, ale i bydliště, skutečného sídla či smyslu právní normy navzdory slovům zákona. Slovo „dovolat“ je opakovaně užito i v rámci úpravy zastoupení v OZ, ale zde prakticky není použito ve smyslu namítnutí nějaké vady učiněného právního jednání. Nicméně užití slova „dovolat“ ve smyslu pasivity oprávněné osoby¹⁶ je v OZ poněkud raritní. Nelze však ani jazykové vyznění úplně pominout, pokud důvodová zpráva k OZ prozrazuje, že u § 437 OZ se navrhlo výslovně stanovit, jaké následky bude mít nezpůsobilost zástupce.¹⁷

Pravidlo o zákazu jednání ve střetu zájmů znal již předchozí občanský zákoník č. 40/1964 Sb., kdy ustanovení § 22 odst. 2 znělo: „Zastupovat jiného nemůže ten, kdo sám není způsobilý k právnímu úkonu, o který jde, ani ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného.“ Citované původní znění nebylo nijak dotčeno žádnou z novel a ve zcela shodném znění platilo až do konce účinnosti tohoto předpisu 31. 12. 2013. V případě § 22 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, je pravidlo o střetu zájmů, které lze s ohledem na dobu a podmínky vzniku i ve srovnání s jinými evropskými kodifikacemi dle stavu v dané době, které často postihovaly jen dílčí případy, nikoliv zájmový střet obecně,¹⁸ považovat v základu za moderní pravidlo. Samotné spojení pravidla o zájmovém střetu je ale spojeno s nemožností zastupovat při nedostatku svéprávnosti zástupce a situace zájmového střetu tak byla takovému případu dána na roveň. Z toho pak není daleko k závěru, že právní jednání nesvéprávného zástupce bude absolutně neplatné, a stejně tak bude tento následek mít i jednání v zájmovém střetu. V souřadnicích občanského zákoníku zák. č. 40/1964 Sb. adresáty nemuselo, s určitou mírou zjednodušení, úplně znepokojovat, zda takové jednání nepůsobí právní účinky, protože je absolutně neplatné nebo je vůči zastoupenému nepůsobí, protože jej vůbec nezavazuje.

Ve srovnání s předchozí právní úpravou¹⁹ je současný § 437 OZ ohledně tohoto pravidla diskontinuitní. Shodná je s předchozí úpravou jen obecnost řešení zájmového konfliktu,

nikoliv ale vymezení podmínek, za kterých zájmový střet nastává, ani jaké jsou právní následky. O nenávaznosti na předchozí úpravu svědčí i „roztržení“ pravidla o zájmovém střetu od pravidla o nezpůsobilosti zástupce právně jednat, které je v modifikované podobě začleněno v § 445 OZ a v ostatním ponecháno na obecné úpravě o právním jednání. Zájmovému střetu věnované ustanovení je poměrně obsáhlé, na rozdíl od stručného vyjádření § 22 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb. Ustanovení § 437 OZ se nijak nepodobá žádnému pravidlu obsaženému v příbuzných právních řádech některé ze zahraničních úprav. Byť to neuvádí výslovně důvodová zpráva, má dikce § 437 OZ značnou podobnost s úpravou řešení střetu zájmů mezi zastoupeným a zástupcem, jak je obsažena v Draft Common Frame of Reference (DCFR). Že v úpravě zastoupení mohl být DCFR nějak zohledněn, naznačuje i aktualizovaná důvodová zpráva.²⁰ Znění DCFR je však podrobnější a dikce § 437 OZ je jeho zestručněná a do češtiny přeložená verze, když § 437 odst. 1 odpovídá odst. 1 II.-6:109 DCFR a odst. 2 § 437 OZ potom druhému odstavci II.-6:109 DCFR. Podobnosti jsou podle mého názoru velmi zřetelné. Následkem jednání v konfliktu zájmů, kde není namístě chránit dobrou víru třetí osoby, protože tato o konfliktu zájmů věděla nebo měla vědět, je možnost zneplatnit či jinak se vyhnout závaznosti tohoto jednání tím, že zastoupený toto třetí osobě oznámí. Ohledně „dovolání se“ zastoupeným je odkazováno na II.-7:209 (Notice of avoidance) DCFR, které účinky tohoto dovolání spojují s učiněným oznámením dalším subjektům daného právního jednání,²¹ tedy řešení je vystavěno na obdobném principu, jako je učinění námitky relativní neplatnosti právního jednání v českém právu.

Za zásadní otázku následků proto úplně nepovažuji spor o to, zda je takové právní jednání dotčené konfliktem zájmů (relativně) neplatné nebo vůbec zastoupeného nezavazuje, ale důležité je, že tento následek nastává, byť s účinky od počátku, až poté, co se proti tomu zastoupený relevantním způsobem vymezí. Zvolená konstrukce potom vychází z řešení, které lze i v evropském srovnání považovat za převažující.²²

¹⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 33/97.

¹⁶ Srov. rozsudek NS ze dne 5. 10. 2022, sp. zn. 31 Cdo 1640/2022, odst. 61.

¹⁷ ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava 2012, str. 208.

¹⁸ Srov. např. čl. 181 BGB, art. 108 Kodeks cywilny.

¹⁹ Ust. § 22 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb.

²⁰ ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava 2012, str. 208.

²¹ Srov. k tomu dále BAR, Ch., CLIVE, M. E. (eds.). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Munich 2009, str. 543–544.

²² BAR, Ch., CLIVE, M. E. (eds.). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Munich 2009, str. 467–468.

Reflexe argumentace Nejvyššího soudu

Rozsudek Nejvyššího soudu odkazuje na odborné články Jana Dědiče a Ivany Štenglové. Štenglová uvádí, že „ví-li druhá strana o konfliktu zájmů, a přesto smlouvu uzavře, není žádného důvodu omezovat obchodní korporaci pravidly o dovolání se relativní neplatnosti a je jen na jejím rozhodnutí, zda bez zbytečného odkladu jednání schválí“²³ Dědič k rozebíranému potom dovozuje, že „lze uvažovat i o výkladu jiném, který je založen na tom, že § 437 odst. 2 představuje zvláštní úpravu ve vztahu k § 440 OZ. Podle odst. 1 OZ, překročí-li zástupce zástupčí oprávnění, zavazuje právní jednání zastoupeného, pokud překročení schválí bez zbytečného odkladu. To platí i v případě, kdy za jiného právně jedná osoba, která k tomu není oprávněna. Případem, kdy za jiného právně jedná osoba, která k tomu není oprávněna, by po mém soudu mohlo být i to, kdy zástupce je v nedovoleném konfliktu zájmů. V takovém případě by platilo, že pokud jedná zástupce v nedovoleném konfliktu zájmů, o kterém třetí osoba věděla nebo musela vědět, jednání zastoupeného nezavazuje, pokud nebylo právně relevantním způsobem schváleno. Pak námitkou, kterou by se zastoupený bránil, by nebyla ani námitka neplatnosti, ani námitka zdánlivosti právního jednání, ale námitka, že zastoupeného jednání zástupce nezavazuje. Jinak řečeno, jednání zástupce, který jednal v rozporu zájmů, o němž třetí osoba věděla nebo vědět musela, zastoupeného nezavazuje a zastoupený se toho může dovolat jak proti třetí osobě, tak proti zástupci.“²⁴ Nicméně J. Dědič ve svém pohledu předpokládá učinění určité námitky ze strany zastoupeného, kterým se dovolá této nezávaznosti. Doktrinálně tak právní náhled učiněný v rozsudku Nejvyššího soudu má předobraz jen v názoru I. Štenglové.²⁵

Rozsudek Nejvyššího soudu předkládá dva zásadní argumenty pro vhodnost judikovaného závěru o následcích zájmového konfliktu. Prvním argumentem je, že „ačkoliv je to právě zastoupený, jehož jako jediného (ve vztahu zastoupený, zástupce a třetí osoba) právní úprava chrání (a má chránit), výklad klonící se k relativní neplatnosti učiněného právního jednání jakožto důsledku porušení

zákazu zastupovat ve střetu zájmů nutí právě jeho, aby svým aktivním jednáním (konáním) zabránil tomu, že bude jednáním neoprávněného zástupce vázán. Do doby, než tak učiní, přitom vázán je (právní jednání je platné).“²⁶

Zde je třeba poznamenat, že pokud právní řád určitou osobu chrání a má chránit, nutně to neznamená, že ji nechrání, jestliže požaduje, aby se takové ochrany nějakým aktivním konáním tato domáhala. Naopak zásadou *vigilantibus iura* projevující se v institutech promlčení, prekluze, relativní neplatnosti, relativní neúčinnosti, ale též i uplatněním práv z vad je patrné, že není neobvyklé požadovat po subjektu, jehož daný institut chrání, aby předepsaným způsobem aktivně konal, má-li k tomu potřebnou vědomost a prostředky, a jen v takovém případě se daná právní ochrana aktivuje. Samozřejmě, jsou též četné případy, kdy přestože má dané ustanovení sloužit především k ochraně zájmů daného subjektu, je s ohledem na další relevantní okolnost k této ochraně přihlédnuto, aniž se jí daná osoba musela svým konáním dovolávat, typicky (zjevný) rozpor s dobrými mravy, zneužívající ujednání ve smlouvách uzavřených se spotřebitelem či jednání osoby jednající s nedostatkem způsobilosti z důvodu nedostatku věku či duševní poruchy proti vlastním zájmům aj. Ale je diskuzní, zda případ zájmového střetu má to této kategorie také náležet. Argument, že pokud připouštíme výklad, kdy se zastoupený musí zájmového střetu svým aktivním konáním dovolávat vůči ostatním, rezignujeme tím na ochranu zastoupeného, tak není zcela přiléhavý. Na příkladu ze skutkového děje v rozebíraném rozhodnutí je patrné, že jakmile se nový jednatel zastoupené společnosti o existenci dohody, která byla za společností předchozím zástupcem v zájmovém konfliktu uzavřena, dozvěděl, bezodkladně se neplatnosti této dohody dovolal. Praktické problémy s požadavkem na dovolávání se zájmového střetu nejsou ani v jiné rozhodovací praxi k problematice zájmového střetu popsány.

Druhým argumentem je, že ze systematického výkladu lze dovodit, že případ zájmového střetu by co do následků neměl být vykládán odlišně od případů, kdy došlo k překročení zástupčího oprávnění či jednání bez zástupčího oprávnění. V takových případech zastoupený

²³ ŠTENGLOVÁ, I. Střet zájmů člena statutárního orgánu kapitálové obchodní korporace ve vazbě na principy corporate governance. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 11, str. 34.

²⁴ DĚDIČ, J. Úprava konfliktu zájmů v zákoně o obchodních korporacích. *Právní rozhledy*, 2014, č. 15–16, str. 532.

²⁵ K tomu je třeba vyslovit, že tato ale publikovaný názor vyslovuje v kontextu jednání statutárních orgánů kapitálových obchodních korporací, nikoliv jako výklad následků jednání zástupce v zájmovém střetu obecně, což mu ale na relevanci neubírá.

²⁶ Rozsudek NS ze dne 5. 10. 2022, sp. zn. 31 Cdo 1640/2022, odst. 58.

vázán není.²⁷ Tento argument je v základu nepochybně validní. Jestliže OZ normuje, že osoba v zájmovém střetu zastoupit nemůže, jde o obdobnou situaci, jako by zmocnění nebylo dáno vůbec či bylo překročeno, což v souvislostech § 440 OZ co do následků vychází shodně, zastoupený takovým jednáním není vázán, když dodatečně zastoupení neschválí.

V této souvislosti je ale třeba nepřehlédnout i možné úskalí tohoto logicko-systematického přístupu, které vynikne při srovnání se situací, kdy třetí osoba, s níž zástupce jednal, je v dobré víře a kdy v dobré víře není. Uvedené by bez problémů bylo možné takto systematicky vyložit v případech, kdy opravdu je zastoupený jediným subjektem, kterého je hodno chránit, protože zástupce i třetí osoba o problému existence zájmového střetu přinejmenším vědět měly. Tak to učinil Nejvyšší soud a tohle byl případ, který v dané kauze přesně odpovídal i učiněným skutkovým zjištěním. Pokud ale nastane v případě existence nedovoleného zájmového střetu odlišná skutková situace a bude namíste chránit jak třetí osobu, tak zastoupeného, jednoduchost poukazu na jasnou systematiku úpravy se poněkud zkomplikuje. Protože když řekneme, že případy zájmového střetu nemají být vykládány odlišně, současně to znamená, že vlastně zastoupeného jednání nezmocněného (v konfliktu zájmů) zástupce neváže v žádném případě (§ 440 OZ) a jen v případech dodatečného neschválení zastoupeným se dobrověrná osoba může domáhat plnění či náhrady škody po tom, s kým skutečně jednala.²⁸ Jenže v tomto případě, kdy třetí osoba o zájmovém střetu jednajícího zástupce neví ani vědět nemá, už pro podobnosti s nezmocněným jednatelstvím náhle prostor není a jakékoliv námitky zastoupeného nemají vůči třetí osobě žádné účinky, jak uvádí odůvodnění rozhodnutí. Ochrana dobré víry třetí osoby je jistě namíste a s tímto judikovaným řešením souhlasím. Jde mi ale o poukázání určité nekonzistence mezi tím, že se na jednu stranu na zastoupení členem statutárního orgánu prosazuje řešení odpovídající nezmocněnému jednatelství, resp. překročení zmocnění založeného jinak než smlouvou, aby pro variantu s dobrověrnou třetí osobou se místo řešení předkládaného logicky, tedy nabízejícím se § 440 OZ, volí řešení vztahující se výslovně na případy zastoupení smluvního.

Myslím si, že cesta spočívá právě v tom, že připustíme, že případy zájmového střetu je namíste posuzovat odlišně od případů nedostatku zmocnění ve smyslu § 440 OZ. Formálně zástupce, byť v konfliktu zájmů, stále jedná v rámci svého existujícího zmocnění. Jednání v nedovoleném zájmovém střetu je primárně otázkou vztahu mezi zástupcem a zastoupeným. Jen v případech, kdy není namíste chránit třetí osobu, se kterou bylo jednáno, protože přinejmenším musela o existenci zájmového střetu s ohledem na své poměry a relevantní okolnosti vědět, může se zastoupený tohoto dovolat. Nikoliv tedy tak, že se „dovolá tím, že jednání učiněné neoprávněným zástupcem dodatečně neschválí“, ale že naopak se dovolá, aby učiněným jednáním zastoupený vázán nebyl. Pokud se relevantním způsobem zastoupený zájmového střetu vůči druhé straně dovolá, učiněným jednáním nebude od počátku vůbec vázán. V tomto je namíste skutečně přihlédnout jako k bližšímu řešení dle § 440, potažmo § 446 OZ.

I když uvádím některé možné nesouladnosti v závěrech a v publikovaném odůvodnění rozebíraného rozhodnutí, výkladové závěry Nejvyššího soudu ve výsledku naplňují recentní výkladové cíle ve vztahu k dané právní úpravě a lze je akceptovat i z pohledu smyslu a účelu dané právní regulace. Přestože samotné rozhodnutí se v odůvodnění k žádnému zahraničnímu právnímu řádu či literatuře neodkazuje, tak judikované závěry by patrně nejvíce ze zahraničních řešení odpovídaly např. úpravě nizozemského občanského zákoníku v čl. 3:68, kde sice následky nejsou výslovně vyjádřeny, ale je dovozováno, že takové jednání nevyvolává právní účinky a zastoupeného nezavazuje, pokud jednání následně nechválí.²⁹

Závěr

Za optimální výklad současné platné a účinné úpravy následků jednání zástupce v zájmovém střetu, jde-li o zastoupení statutárním orgánem právnické osoby, resp. jeho členem, či zastoupení smluvní, považují následující: Jedná-li zástupce, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, je tímto jednáním zastoupený vázán vždy, byla-li třetí osoba, s níž zástupce jednal, v dobré víře, že zástupci svědčí zástupčí oprávnění a že mezi zájmy zástupce a zastoupeného není rozpor,

²⁷ Rozsudek NS ze dne 5. 10. 2022, sp. zn. 31 Cdo 1640/2022, odst. 60.

²⁸ Případně tento nárok na náhradu škody současně hned zanikne splnutím, jednal-li zástupce sám se sebou.

²⁹ FESTNER, S. *Interessenkonflikte im deutschen und englischen Vertretungsrecht*. Tübingen 2006, str. 32.

popř. existující rozpor není na překážku oprávnění zastupovat (například z důvodu důvodně předpokládané vědomosti zastoupeného o zájmovém rozporu). Takové jednání bez dalšího není vadné, zavazuje zastoupeného a porušení povinností nejednat v zájmovém střetu je především v rovině náhrady škody či dalších nároků mezi zástupcem a zastoupeným. Není-li důvod chránit dobrou víru třetí osoby, se kterou zástupce ve střetu zájmů jednal, není zastoupený jednáním zástupce vázán, pokud se bez zbytečného odkladu vůči dotčeným subjektům skutečnosti zájmového střetu dovolá tím, že učiní projev vůle, ze kterého je patrné, že učiněným jednáním nechce být vázán, a činí tak z důvodu existujícího zájmového střetu.

Důvodem, proč vyžadovat aktivně projevený nesouhlas s jednáním v případě střetu zájmů, může také být spor o samotnou existenci či neexistenci zájmového střetu. V praxi je mnohdy obtížné oddělit, kdy jde o zájmový střet a kdy ještě nikoliv. Nutnost aktivity zastoupeného, který má o řádnosti tohoto jednání v zastoupení pochybnosti, dává také větší možnost dané vyjasnit, než když bude nečinný, protože je přesvědčen, že se jej, ač formálně bezvadné, jednání učiněné jeho jménem vlastně nijak netýká a nezavazuje jej.

Současně je ale nyní dán jasný výklad velkého senátu vztahující se na zastoupení bez ohledu na důvod vzniku, že není-li třetí osoba v dobré víře, není zastoupený jednáním zástupce nijak vázán, pokud toho jednání bez zbytečného odkladu dodatečně neschválí.³⁰

Z opatrnosti lze doporučit, aby v případě možnosti, že by dané jednání učiněné zástupcem mohlo být teoreticky podřazeno pod případ zájmového střetu, ať již skutečný, nebo jen zdánlivý, může mít praktický význam jednání jak třeba dodatečně vzít na vědomí valnou hromadou či provést jinou notifikaci ze strany zastoupeného, i když je bez dalšího *de iure* zastoupený jednáním již vázán, nebo naopak preventivně i namítat nezávaznost učiněného, má-li zastoupený za to, že zástupce byl v nedovoleném zájmovém střetu, i když při závěrech nejnovější judikatury by mohl jen zůstat pasivní, neplnit a až v případném soudním sporu z této smlouvy tvrdit zájmový rozpor.

Na *margo* stojí za pozornost implicitní připuštění aplikace pravidel o smluvním zastoupení na zastoupení právnické osoby statutárním orgánem a tím signál, že i judikатурní závěry o nemožnosti tohoto postupu mohou být v budoucnu ještě přehodnoceny.

³⁰ Jelikož jde o otázku výkladu jednoduchého práva, nelze reálně předpokládat, že by rozhodnutí bylo zrušeno v případě podání ústavní stížnosti.